

# KODĖL MIESTUI REIKIA UNIVERSITETO ir KODĖL MARTYNUI LIUTERIUI PAVYKO REFORMA?

Tarsiu žodį apie universiteto įtaką mūsų miesto gyvenimui. Suprantu, kad uždavinys neįveikiamas, nes pirmiausia reikia nustatyti, kas ką įtakoja – miestas *Alma Mater*, ar pastaroji miestą. Atrodytų, miestui prireikė institucijos, kuri po daugelio priespaudos metų (aš vis pagalvoju, ar Vytauto Didžiojo laikais lietuviai nebuvo prispaudę rusų? Tai gerai matosi paminkle prie savivaldybės) galėtų dalykiškai ir morališkai parengti naują gyventojų kartą, kuri šalia tuo metu veikusios kunigų seminarijos formuotų ir pasauliškai pažangią, ankstyvąjį sąmoningumą savyje žadinančią pilietinę visuomenę. Įdomu, Kauno kunigų seminarija buvo iš karto sujungta su naujuoju universitetu. Daug sakanti, bet mažai nagrinėta situacija. Niekas kitas tokių pilietinės ir kartu katalikiška filosofija besivadovaujančios bendruomenės formavimo uždavinių negalėjo imtis, tik universitetas, per amžius išbandyta ir patikrinta tokius uždavinius pajėgi spręsti institucija. Žinoma, reikėjo Kaune pakartoti tokį žinomą pasaulyje universitetinį modelį, kuris skirtųsi nuo okupanto ar engėjo sukurtų universitetinių struktūrų. Rusiškieji netiko, nes pernelyg arti buvo skriaudų sąrašai. Patriotų žvilgsniai nukrypo į Vakarus. Taip kūrėsi ideologinė platforma žinių perdavimo mechanizmui. Čia negalime nepaminėti ir vakarietiškos filosofijos įtakų, gilių europietiškos tradicijų patrauklumo, netgi artumo lietuviškam būdai. Istorikai susiklosčius būti ant Vakarų ir Rytų vykdomos politikos slenksčio privalėjome žvelgti į abi puses, bent jau tuo istorijos tarpsniu, apie kurį dabar kalbame. Vakarai viliojo, gi Rytai baugino. Nors nebaugino iš Rytų Lietuvoje jau anksčiau prieglobstį ir pagarbą radusi slavų kultūra, filosofinė mintis, menas. Pirmųjų universiteto profesorių gretose su lietuviais darniai sugyveno, žydai, lenkai, rusai, vokiečiai. Tai rodo labai pažangią ir kupina tolerancijos atmosferą. Kaunas, dar visai neseniai buvęs pilkas ir tik gynybines funkcijas beturintis gubernijos miestelis su jokios meninės vertės neturinčia standartinė cerkve būsimoje Laisvės alėjoje, neįtikėtina greitai tapo pačių moderniausių mokslų ir pažangiausių idėjų trokštantis europinis miestas. Niekas negali paneigti, kad visas šis progresas sklido ne iš ministerijų ar departamentų, seimo ar prezidentūros, o iš susibūrusios, susitelkusios, europinį universitetą steigiančios intelektualų grupės, kurios motyvacija buvo pernelyg stipri, kad biurokratija ją galėtų ignoruoti. Lėmė pagarba neabejotiną prestižą ir įtaką turintiems mokslui, menui, kultūrai. Visa, ką dar turime Kaune, yra iš to laiko. Daug jau prarasta, išbarstyta, sunaikinta, ir, sakyčiau, jei ne sovietmetis, būtų pradaiginta dar daugiau - žymios dalies institucijų perkėlimas po karo į Vilnių taipogi prisidėjo prie jų išsaugojimo – garantas buvo sostinės statusas. Gi Kaune, kai beveik neliko pilietiška atsakingų pareigūnų, o vis keistesnės valdžios smagiai vertė vienos kitą, per keletą dešimtmečių pavyko – o tas procesas vyksta ir dabar – sunaikinti arba pasikėsinti į Kauno veidą ir sielą bylojančius likutinius simbolius. Keista, bet carinės imperijos simboliai Kaune, atrodo, nukentėjo mažiausiai. Prastos kokybės *Laisvės varpas* (atlietas Amerikoje, tikriausiai neatidžiai prižiūrint darbus) skamba žymiai tyliau ir

skurdžiau, nei tris tonas sveriantis rusiškas varpas iš Kaune dislokuotos caro kariuomenės pulko teritorijoje stovėjusios cerkvės. Būtent jis Kaune skaičiuoja laiką. Laiką... Neseniai susikūrė iniciatyvinė grupė, kurios galutinis tikslas perkelti iš Kauno į Vilnių istorinį XX a. *Laisvės varpą*. Dabar ketinama to varpo kopiją pakabinti XVI a. Valdovų rūmuose. Tai sugalvoję tikriausiai labai prastai mokėsi universitete, jei nesuveda istorijos datų. Gerai kad dar Vilnius neprasikasa sau Nemuno, kuris būtų žymiai įspūdingesnis valstybės simbolis, nei begalinės valdžių intrigos ar Lietuvos didybės neatspindinti prišiukšlinta Vilnelė... Bet sugrįžkime į tuos metus, kada Kaune steigėsi universitetas. Tasai įvykis buvo logiška ir labai teisinga priešprieša samanotų bakūžių meilei ir niekaip iš romantizmo neišsivadavusių poetų verkavimams apie pražuvusią didybę *Marijos žemėje*. Šiaip man asmeniškai ši metafora kaip ir kita – *Šiaurės Atėnai* ar *Vakarų Jeruzalė* yra toli gražu ne universitetinės sąvokos. Jos klaidina, nubloškia į svetimas mums teritorijas, tariamai sureikšmina kažkokius virtualius siekius. Ar girdėjote, kad kas Izraelyje sakytų *Rytų Vilnius* ar *Pažadėtosios žemės Kaunas*? Tokie gražūs pavadinimai yra labai rizikingi, ir visų pirmiausia šalies ateičiai. Jei prieš 90 metų būtų vadovautasi šia nuostata, jokio universiteto nebūtų, gal tik *Marijos radijas*, kurio programos turinys, nors ir labai teisingas, kažkuria prasme – nesinori dabar čia leisti į diskusiją – yra reakcingas pačiai Bažnyčios idėjai. Tokį minties skurdą, pateikimo lėkštumą ir esminių tikėjimo vertybių išeliminavimą rasi nebent amerikietiškos komercinės TV programose skirtose religijai. Gerai, kad dar turime Bernardinų svetainę, vieną pažangesnių žiniasklaidos ir sielovados institucijų viešojoje erdvėje...Universitetas, darniai, be baimės ir prieštaros tyrinėjęs universitete veikusiuose Teologijos-filosofijos ir Evangelikų teologijos fakultetuose vieną Dievą turinčiųjų problemas, buvo tuo pačiu ir modernus, pasaulietiškas, ir kartu dvasiškai sveikesnis nei visi mūsų dabartiniai universitetai kartu paėmus su visais ganėtinai formaliai dirbančiais kapelionais ir kitomis dvasios reikalus privalančiomis saugoti kuopelėmis. Dar prisiminkime kitą, dažnai nutylimą faktą, kad tuo metu intelektualų ir mokslininkų tarpe buvo labai stipri laisvamanybės dvasia – didelė kursų steigėjų dalis buvo laisvamaniai (netapatinkime jų su ateistais ar komunistais, nors pastarieji prie jų visada šliejosi ir ne visada pavykdavo atsimušti, ypač po 1940-ųjų) ir jiems idėjiškai artimi katalikai, nors vėliau tarp jų trinties neišvengta. Tačiau Kauno universiteto startas turėjo nepaprastai stiprų ir sveiką emocinį užtaisą, kuris 1989 metais atsikartojo atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą. Tiesa, daug energijos suvalgė būtent atkūrimas ir noras sugrąžinti bemaž visą jo turinį iš praeities, kas, vėliau pasirodė, neįmanoma, nes reanimuota praeitis gyvena su kažkada gražiais, bet laiko pažeistais, negrįžtamai gyvybingumo funkcijas praradusiais organais. Netiko ir laisvamanybės idėjos. Orientuotas į praeitį universitetas geriausiu atveju tampa mažai lankomu muziejumi, kaip ir į ateitį nesuorientuotas muziejus. Tokių turime pakankamai. Iš tikrųjų reikėjo kurti naują, šiuolaikines realijas matantį ir vertinantį universitetą paliekant tik gražų ir mielą širdžiai pavadinimą. Taigi šis reanimacijos faktas miestui antrą kartą priminė, kad universitetas yra intelektualinės miesto ir jos gyventojų gyvybės pagrindas. Atgimimo ekstazės apimti tuomet veikusiais sovietiniais universitetais Kaune nepasitikėjo. VDU atkūrimas buvo ženklas keistis visai sovietinio švietimo sistemai. Taigi, vietoj tuomet turėjusio įvykti susiliejiimo į vieną universitetą gimė dar vienas, tuo metu pabrėžtinai pareiškęs esanti vienintelė teisinga ir neklystanti institucija. Mano universitetinio dėstytojo karjera prasidėjo būtent joje. Tai buvo jautrus laikotarpis, labai nenoriai aptariamasis, tyrinėjamas akademiniuose sluoksniuose. O vertėtų.

Dabar, kai Kaune tiek universitetų kiek ir policijos nuovadų, atrodytų, balansas tarp žinių ir tvarkos pasiektas. Deja, visuomenė labiau laukia žinių iš daboklių nei iš rektoratų: ar dar kam įdomios žinios, jei jos nesukrečia? Dar mažesnis susidomėjimas *geromis* žiniomis – atrodo, kad joms seniai įvesta cenzūra. Kartą, vieno spektaklio metu nualpo klausytoja. Iškvietėm greitąją pagalbą, bet pirm jos atlėkė korespondentė su fotografu. Tuoju interviu, kas, kodėl, kaip reagavo kiti, kodėl nutraukėm spektaklį, ar nepažeistos žiūrovų teisės ir t.t. Kitą rytą vienas Lietuvos rytą vis minintis laikraštis tą įvykį nuodugniai aprašė. Ir nei žodžio apie spektaklį, kuris buvo po pertraukėlės pratęstas ir sulaukė audringų ovacijų. Taip ir su žiniomis iš universitetų – tik blogos arba sukrečiančios, kitaip – nieko. Sako, neskaito. O kaip perskaityti, jei jų tiesiog nėra. Prisimenate – sovietmečiu nebuvo bananų. Užsieniečiai klausia – kodėl? Ogi todėl, kad pas mus jiems nėra paklausos. Ar girdėjote, kad kas parduotuvėje klausytų – *Ar yra bananų?*...

Bet mūsų juokai rimties išsilgusiems klausytojams netinka, tad keiskim toną ir toliau kalbėkime dar rimčiau, nei lyg šiol. O yra apie ką. Pirmiausia, apie tai, kokią brydę miesto intelektualiam gyvenime brėžia Kauno universitetai, ar realiai veikia su savivaldybe sudaromos vis naujos sutartys, ketinimų protokolai, kokią galutinę įtaką turi atliekami nepigūs miesto plėtros projektai, kokia užsakomųjų tyrimų nauda ir kuo baigiasi įtakų toms įtakoms tyrinėjimai, kokią realią naudą miestelėnams turi visokie bendri posėdžiai, darbo grupių, komisijų ir pakomisijų veikla, ar visuomet protingos išvados pasiekia protingas galvas, ar neišgaruoja tų idėjų realizavimui skirtos lėšos? Svarstome, svarstome ir svarstome, net menkiausią, akivaizdžiausią dalyką sugebame taip įspėti į ginčų kampą, kad galiausiai ir idėja uždūsta, tuomet parėkavę ir vieni kitus pakaltinę skubame keisti valdžią. *Dusintis* vietoj *veikti* lietuviui patinka, oi kaip patinka. Vartydamas universiteto steigimo Kaune istoriją stebėjau, kaip greitai ir kokybiškai buvo sprendžiamos starto problemos. Tiesa, trikdžių buvo, bet Prezidento Aleksandro Stulginskio parašas ant universiteto steigimo akto atsirado praėjus nepilniems 25 mėnesiams po aukštųjų kursų atidarymo Kaune. Dabar vienos naujos studijų programos tvirtinimas sostinėje geriausiu atveju įmanomas tik po gerų pusantrų metų. O ir pats SKVC, atrodo, liko be galvos. Aš vis mąstau, kodėl Martynui Liuteriui pavyko su reforma, o – Gintarui Steponavičiui – taip sunkiai? Kai gersiu vyną, pašnabždėsiu atsakymą. Bet galiu ir garsiai – nėra polėkio, filosofinio, hermeneutinio situacijos vertinimo, būtis nekontempliuojama, kūrybinė aistra įbrukta į biurokratinius tramdomuosius marškinius ir lieka tik išskaičiavimai, paskaičiavimai, siauri grupelių interesai, nepasitikėjimas intelektualinėmis ryškiausių mūsų protų galiomis. Ar dar kas galvoja apie valstybę taip, kaip tie, kurie aukštuosius kursus Kaune steigė? Vien ko vertas tos „darbo grupės“ intelektualinis lygis. Liuterio reformacija gimė ne todėl, kad kažkokiam ministrų kabinetui to reikėjo, ar pasireiškus kažkokioms negatyvioms tendencijoms reikėjo revizuoti Bibliją. Ne ją reikia perrašyti, o keisti mūsų mąstymą ją skaitant. Tą ir darė Liuteris. Mes gi keičiam Bibliją. Aukštieji kursai buvo didelis iššūkis gana atsilikusioje Lietuvoje, bet intuityviai buvo priimtas, nes visuomenėje jau sklandė ilgesys nuoseklioms visų pakopų studijoms ir rimtam mokslui. Universitetas tapo ir naujos filosofinės minties kalvė, kurioje subrendo ir rimtais traktatais išsprogo Kauno universiteto absolventų Antano Maceinos, Stasio Šalkauskio moderni ir prietarais nesukaustyta mąstysena. Gaila, kad iki šiol šių ir kitų šviesių protų palikimas yra prisimenamas tik per tų protų jubiliejus, o gyvenime, ypač valstybės valdymo mene, netaikomas. Barstatntys smėlį apie uolas bijo ir

pagalvoti...Ar nepastebėjote, kad filosofinis būtis ir tuomet ryškėjančių jai pavojų apmąstymas tampa pajuokos dalyku – prisiminkite viduramžių kvapeliu atsidavusį įvykį su įniršusiu Arvydu Šliogeriu, kuris, kalba ne taip, ne apie tai ir ne tiems, kuriems žymiai maloniau maudytis antisanitariniuose mūsų laikraščių skiltyse ir televizijos kanaluose. Tokių kitaip sakančių daugėja. Gal pasakytų ir tie, kurie buvo mažiau drąsūs ir užsirišę burnas paliko Tėvynę. Gal ir aš čia kalbu per daug, kitam viena ar kita mintis ir po pagalve nesisapnavo. Tegu bus diskusija, kova, tik nenusivertinkime, nesuprastėkime, nekibkime vieni kitiems į atlapus dėl smulkmenų, pamiršdami, kokia atsakomybė mums gula dėl mūsų veikslių ar prastovų. Galima devaluoti litą, apmokestinti kvėpavimą, bet kai devaluojamos amžinosios vertybės, joks Pasaulio bankas nepajėgs išgelbėti mus nuo bankroto, nes ir ten, kaip girdžiu, tos vertybės, taupant madingai šnekant *nebūtinai išlaidas*, paleistos neapmokamų atostogų...Tad:

- Aukštųjų kursų atidarymas Komercijos mokyklos pastate, tiksliau, šioje istorinėje auloje buvo ypatingos reikšmės ir turinio įvykis ne tik Lietuvoje, bet ir tuometinėje Europoje. Pirmą kartą po politinės Nepriklausomybės akto buvo aiškiai pasisakyta ir apie aukštojo mokslo sklaidos svarbą ne vien senas universitetines tradicijas turėjusiame Vilniuje, bet ir antrame Lietuvos mieste, kuris vėliau dėka šio intelektualinę tautos brandą pareiškusio įvykio galėjo tinkamai priimti ir net praturtinti sostinės atsakomybes, kai Vilnius jų neteko.

Po daugelio metų, kai Kaune, o gal ir Vilniuje - kuo sostinė už Kauną turėtų būti blogesnė? - vėl liks tik vienas, bet labai įtakingas ir stiprus visom prasmėm universitetas, galėsime sakyti – praeitis ateičiai iškrėtė pokštą: įvyko tai, kas jau buvo įvykę.

Ir pabaigai daina apie sąmoningumą, kurios žodžius suradau Krymo totorių dainų rinkinyje, beje, išleistame Latvijoje, pasiklausykite:

- |  |   |
|--|---|
| - <i>Vai, dukra, ar tave leisti už pirklio?</i>  | Piemuo turi daug ožkelių,                         |
| - Ne, tėtuši, ne.                                | Lieps man melžti, lieps man melžti,               |
| Pirklys turi daug kartūno,                       | Neisiu už jo.                                     |
| Lieps matuoti, lieps matuoti,                    | - <i>Vai, dukra, galbūt leisti už girtuoklio?</i> |
| Neisiu už jo.                                    | Ne, tėtuši, ne.                                   |
| - <i>Vai, dukra, ar tave leisti už būgniaus?</i> | Vakar girtas, rytą piktas,                        |
| - Jis būgnys, man lieps šokti,                   | Neisiu už jo.                                     |
| Aš nuvargsiu bešokdama, ne,                      | - <i>Vai, dukra, gal tave leisti už mokytojo?</i> |
| Neisiu už jo.                                    | - Taip, tėtuši, leisk.                            |
| - <i>Vai, dukra, tave leisti už piemens?</i>     | Mokytojas daugel žino,                            |
| - Ne, tėtuši, ne.                                | Eisiu už jo.                                      |

*Užrašyta 1916 m.*

[Krymo totorių liaudies dainos:] *Manė; Mėlynakis bajoras; Už ko savo dukrą leisti?; Nelakiok, varna!; Čerkesė; Malūninkas / Vertė Vladas Braziūnas // Literatūra ir menas. - 1992. - Rugpj. 22. - P. 6-7. - (Versta iš: *Krimas tatāru tautasdziesmas / No Krimas tatāru valodas atdzejojis Pēters Brūveris // Latvijas Jaunatne. - 1990. - 17. maija. - Lpp. 2).**

Tad įsiklausykime į senos totoriškos dainelės žodžius, ir išreiškime viltį, kad gal bent normaliai ir drąsiai dirbantys Lietuvos universitetai padės mums drąsiai stoti prieš pasaulį kaip moderni, save gerbianti, bet tolerantiška, inovacijoms atvira, bet ir suradusi jėgų mažiau tarpusavyje rietis tauta.